

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΙΝ

Υ Π Ο
Β. ΕΠΤΑΕΖΑΚΗ

Τὴν διδομένην κατωτέρω Κατήχησιν τοῦ ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου (1134-ca. 1219) ἀντεγράψαμεν πρὸ ἐτῶν ἐν Παρισίοις ἐκ τοῦ Par. gr. suppl. 1317. Ὁ κῶδιξ οὗτος ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ γ' αἰ., περιγραφὴν δὲ αὐτοῦ ἔδωκεν ὁ Ch. Astruc ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῆς M. — L. Concasty ἐκδοθέντι τρίτῳ μέρει τοῦ Καταλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Παρισίων (Le Supplement Grec, III, Paris MCMLX, pp. 602-608). Γραφεὶς ὑπὸ τοῦ καὶ ἄλλοθεν γνωστοῦ εἰς ἡμᾶς Βασιλείου, ἱερέως καὶ νοταρίου τῆς ἐπισκοπῆς Πάφου, καὶ περιέχων τὰς ἰδιοχείρους διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις τοῦ Ἁγίου, ἀποτελεῖ τὸν πρωτόγραφον κώδικα τῆς «Βίβλου τῶν Κατηχήσεών» του.

Αἱ Κατηχήσεις εἶναι ἔργον τοῦ γήρατος τοῦ ὁσ. Νεοφύτου, ἀπευθύνθησαν δὲ πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην, ὅταν οὗτος προεχειρίσθη εἰς ἡγούμενον τῆς ἱ. Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου τοῦ Κουτζουβένδη (ἔτος ἰδρύσεως 1090). Ὁ μ. Ἰ. Π. Τσικνόπουλλος, πρύτανις τῶν «Νεοφυτολόγων», ἔθετε τὴν συγγραφὴν αὐτῶν κατὰ τὸ 1211, πρέπει δὲ νὰ δεχθῶμεν ἡμερομηνίαν τινὰ ἐκεῖ που κυμαινομένην, πάντως δὲ μετὰ τὸ 1198 καὶ πρὸ τοῦ 1214 (ἴδ. Ἰ. Π. Τσικνοπούλλου, Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου, Κυπριακαὶ Σπουδαὶ XXII (1958), 69-214, ἴδ. σ. 160). Εἶναι ὁμοῦς δυνατὸν, ὡς ὀρθῶς καὶ ὁ Τσικνόπουλλος ὑπόπτεισεν (ibid.), ὅτι ὁ Ἁγιος εἰς τὴν Βίβλον περιέλαβε καὶ μερικὰς τοῦλάχιστον κατηχήσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ἐκφωνήσει κατὰ τὸ παρελθὸν ἐνώπιον τῶν ἀδελφῶν τῆς ἰδικῆς του Μονῆς. Ἐπακριβῶς νὰ χρονολογήσωμεν τὴν κατωτέρω διδομένην κατήχησιν εἶναι ἀδύνατον. Τὸ ὅτι ἐν στ. 20-21 ὁ Ἁγιος ἀναφέρει τοὺς πιστοτάτους καὶ θεοστεφεῖς βασιλεῖς τῶν ὀρθοδόξων χρησιμοποιοῦν τὴν ἀντανυμίαν ἡμῶν, οὐδόλως σημαίνει ὅτι ἡ κατήχησις ἐγράφη πρὸ τοῦ 1191, ὅτε ἡ Βυζαντινὴ ἀρχὴ κατελύθη ἐν Κύπρῳ: ὁ πατριώτης συγγραφεὺς τοῦ «Περὶ τῶν κατὰ χώραν Κύπρον σκαιῶν» οὐδέποτε παρεδέχθη τὴν ξένην κυριαρχίαν ὡς νόμιμον, εἰς τὴν «ἀριστοκρατίαν» δὲ τοῦ Βυζαντινοῦ Βασιλέως ἐνεπιστεύθη τοὺς μοναχοὺς του ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν δευτέραν συγγραφὴν τοῦ Τυπικοῦ του κατὰ τὸ 1214 (ὅτε καὶ ὁ Βασιλεὺς αὐτὸς εὐρίσκετο εἰς Νίκαιαν μακρὰν τῆς

Βασιλευούσης...). Ἡ ἀναφορὰ δὲ τυράνων ἐν στ. 19 συνηγορεῖ ὑπὲρ χρονολογίας μετὰ τὸ 1191. (Ἡ βία καὶ ἡ ὠμότης τοῦ Φράγκου βασιλέως τῆς Κύπρου Ἀμαλαρίχου (1194-1205) κατὰ τῶν ὀρθοδόξων εἶναι γνωστὴ. Ἐπὶ δὲ τοῦ διαδόχου του Οὐγού Α' (1205-1218) τὰ πράγματα δὲν ὑπῆρξαν κατὰ πολὺ καλύτερα.) Ἐξ ἄλλου καὶ ἐν τῷ εἰς τὸν Σταυρὸν λόγῳ τοῦ Παναγυρικοῦ του (Paris gr. 1189) γραφέντι κατ' Αὐγουστον τοῦ 1196 (φ. 37β), ὁ Ἅγιος ὀμιλεῖ πάλιν περὶ φιλοχρίστων βασιλέων καὶ μισοχρίστων τυράνων (φ. 38). Τὸ 1198 πρέπει νὰ τεθῆ ὡς terminus post quem, διότι ἐκ τῆς Θεοσημείας γνωρίζομεν βεβαίως, ὅτι ὁ Ἰωάννης δὲν ἦτο τότε ἀκόμη ἡγούμενος, τὸ 1214 δὲ ὡς terminus ante quem ὡς ἔτος τοῦ τελευταίου ἔργου τοῦ Ἁγίου, τῆς Τυπικῆς Διαθήκης, ἐν ἧ' (φ. 29-30) ἀναφέρονται αἱ Κατηχήσεις.

Ῥαῖον «Λόγον εἰς τὴν θείαν καὶ ἔνδοξον Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» ὁ Ἅγιος συνέταξε καὶ παλαιότερον, τὸν ἐν τοῖς φ. 309β-316β τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2 Λεσβιακοῦ κώδικος τῆς ἱ. Μονῆς Λειμῶνος περιεχόμενον (inc. Μεταμόρφωσιν θείαν ἐξυμνεῖν ἐπεπόθησα). Ὁ νῦν διδόμενος ἀποτελεῖ τὴν κ' κατήχησιν τῆς Βίβλου, περιέχεται δὲ ἐν τοῖς φ. 98-100β τοῦ ὡς ἄνω σημειωθέντος παρισινοῦ κώδικος. Τὸν μικρὸν αὐτὸν ἀδάμαντα τῆς βυζαντινῆς ὀμιλητικῆς ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τοῦ σκότους ἀκριβῶς ὡς μαρτυρίαν φωτός. Εὐρίσκόμενος μεταξὺ τῶν φωτολαμπῶν Κατηχήσεων καὶ Ὑμνων τοῦ Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου (949-1022) καὶ τῶν φωτοχυσιῶν τῶν ἱερῶν Ἠσυχαστῶν τοῦ ἰδ' αἰ., ἀποτελεῖ μίαν εἰσέτι μαρτυρίαν τῆς πρὸς τὸ θεῖον φῶς ἀγάπης τῶν κατ' ἀνατολὰς εὐσεβῶν. Ὁ γέρων Ἐγκλειστος τῆς Κύπρου οὐδέποτε ἔπαυσεν ψάλλον τὸ φῶς τοῦτο, θὰ ἠδύνατο δὲ τις σειρὰν ὅλην τοιοῦτων ὑμνωδιῶν νὰ παραθέσῃ. Φῶς, φέγγος, βολίδες, ἥλιος ὡς ἐν Χριστῷ ζωὴ ἀντιτίθενται πρὸς τὸ σκότος, τὸν ζόφον, τὴν τύφλωσιν τῆς ἔξω καὶ χωρὶς τοῦ Χριστοῦ ἀφεγγοῦς παννυξίας. Τοῦ αὐτοῦ δὲ Θαβωρίου φωτὸς κάθοδος καὶ ἐπιφάνεια θὰ εἶναι καὶ ἡ δευτέρα τοῦ Χριστοῦ Παρουσία καὶ ἡ Κρίσις, τὴν ὁποίαν ὁ Νεόφυτος μοναδικῶς ὀραματίζεται ὡς ἄρρητον φωτοχυσίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐγκαινίζεται ἡ τοῦ φωτὸς τοῦ μεγάλου Θεοῦ πάμφωτος βασιλεία.

Δὲν θὰ ἠθέλαμεν νὰ κλείσωμεν τὸ παρὸν σημεῖωμα χωρὶς νὰ ὑπενθυμίσωμεν, ὅτι εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ΡΓ' Ψαλμοῦ (ἴδ. Ἰ. Χατζηϊωάννου, Νεοφύτου πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἐγκλειστοῦ Ἐρμηνεία εἰς τοὺς Ψαλμούς, Ἀθήναι, 1935, σ. 98), ὁ Ἅγιος ἐπεξηγῶν τὸν 2ον στίχον, ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἰμάτιον, τονίζει ὅτι οὐ δουλικὸν ἢ κτιστόν, ἀλλ' ἀπρόσιτον, ἐννατίζον (νεολογισμὸς τοῦ Ὁσίου) αὐτοφῶς, ὀμιλεῖ δηλαδὴ περὶ κυρίου καὶ ἀκτίστου φωτὸς αὐτοφῶς ῥέ-

οντος ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ὄντος ἀπροσίτου. Ὁρολογία ἡ ὁποία προανακρούει τοὺς Παλαμικούς τόνους τῆς ἰδ' ἑκατονταετηρίδος.

Εὐχαριστίας ὀφείλω ἐν τέλει εἰς τὸν Δρ. Γ. Χριστοδούλου τοῦ Trinity College τοῦ Πανεπιστημίου μας διὰ τὴν φιλικὴν ἐνθάρρυνσιν. Ἐκδοσις τῶν Ἀπάντων τοῦ ἁγίου Νεοφύτου ἀνηγγέλθη ἀπὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Κέντρου Κυπριακῶν Ἑρευνῶν. Ἡ μικρὰ αὐτὴ ἔκδοσις μιᾶς Κατηχήσεως δὲν θέλει νὰ ἀποτελέσῃ εἰ μὴ προσκλητήριον καὶ χαιρετισμὸν ὑποδοχῆς πρὸς τὴν ζωηρῶς ἀναμενομένην μεγάλην τετράτομον ἔκδοσιν.

Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο Ν

Τ ο ὦ α ὕ τ ο ὦ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΦΩΤΟΕΙΔΟΥΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ

Εὐλόγησον.

5

Ἄδελφοὶ καὶ πατέρες, ἰδοὺ πάλιν ἡμῖν ἑορτὴ πνευματικὴ καὶ πανήγυρις· πάλιν τὸ φῶς τὸ αἰδίον τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς τοῦ αἰδίου ἡμῖν ἐπέλαμψε σήμερον· πάλιν τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ πατρὸς καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ἡμᾶς καταυγάσαι εὐδόκησε· πάλιν ἡ φωταύγεια τοῦ ἀλήκτου φωτὸς καὶ εἰκῶν τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπεδήμησε· πάλιν τὸ 10 ὑπὲρ ἥλιον φῶς τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἡμᾶς κατεφώτισε· πάλιν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον πρὸς ἡμᾶς παρεγένετο· πάλιν τοῦ ἀρρήτου φωτὸς αἱ βολίδες καὶ τὸ φέγγος τῆς αὐτοῦ ἀστραπῆς τὰς τῶν πιστῶν ψυχὰς κατεφώτισε, καὶ τὸ σκότος τῆς πλά- 15 νης ἀπήλασε, καὶ τὸν ζόφον τῆς ἀμαρτίας ἡμαύρωσε, καὶ τὰ ἔργα τοῦ σκό- 15 τους ἀπήλασε, καὶ τὰ ζοφώδη πνεύματα σὺν τῷ ἄρχοντι αὐτῶν παντελῶς ἐξετύφλωσε, καὶ τῇ ἀφεγγεῖ παννουξία τούτους παρέδωκε, καὶ τὰ νυκτώδη καὶ σκοτεινὰ δόγματα τῶν ἀθέων τελείως ἀπέσβεσε καὶ τῶν τυράννων τὸ θράσος ὡς κονιορτὸν διὰ λαίλαπος ἐξηφάνισε καὶ τῷ σκότει παρέδωκε· τῶν πιστοτάτων δὲ ἡμῶν καὶ θεοστεφῶν βασιλέων τὰ ψυχικὰ ὄμματα τῆς πί- 20 στεῶς κατεφώτισε καὶ τὸ κράτος τῆς ἀληθείας κραταιοτάτως ἐκράτυνε· καὶ τῶν αὐτοῦ ἀρχιερέων τῶν νῦν καὶ τῶν πάλαι τῆς ἀληθείας τὸν λόγον ὀρθο- 25 τομεῖν τὸν νοῦν κατεφώτισε· καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ μεγιστάνων πρὸς τὸ δικάζειν δικαίως καὶ κρίνειν τῇ ὑπεροχῇ τῇ μεγίστῃ ταύτῃ τετίμημεν (ἐδόθη, φησί, παρὰ Κυρίου ἡ κράτησις ὑμῖν καὶ ἡ δυναστεία παρὰ ὑψίστου)· καὶ 25

τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας τὰ θεῖα δόγματα ἐβεβαίωσε· καὶ τῷ φέγγει τῆς ἀλη-
 θείας κατηύγασε τῆς γῆς τὰ πληρώματα· καὶ φωτοσιδῶς ἤδη αὐτοῦ τοῦ με-
 γάλου φωτός τὴν θείαν μεταμόρφωσιν γεγηθότες ἐφορτάζομεν σήμερον ὅ-
 σοι φιλόχριστοι, ἵνα τὰ ἔργα τοῦ σκότους ἡμεῖς ἀποθέμενοι καὶ τὰ ὄπλα
 τοῦ φωτός περιθέμενοι ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. διὰ γὰρ 30
 τοῦτο καὶ τοὺς ἱεροὺς μαθητὰς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν ἀνάγει καὶ μάρ-
 τυρας παριστᾷ τῆς τοιαύτης θεοσημείας· καὶ μεταμορφοῦται ἔμπροσθεν τοῦ-
 των· καὶ τὰ ἱμάτια μὲν ὡς τὸ φῶς, τὸ δὲ πρόσωπον ὡς ἥλιον ἀπαστρέπτειν
 ὑπέδειξεν· ἵνα δείξῃ ὅτι τὸν κόσμον ἀναφέρειν ἄνω ἀπὸ τῶν κάτω ἐλή-
 λυθεν, ἀνασφύζων τὸ ἀνθρώπινον πρὸς τὸ ἀρχέτυπον κάλλος καὶ ἀξίωμα 35
 καὶ μηδὲν χαμηρῶς κατασύρεσθαι κάτω καὶ τῶν ἄνω ἀμνημονεῖν, ἀλλὰ
 ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ θέμενοι τὰ ἄνω ἐπιζητεῖν καὶ τὴν ἡμέραν ἐνοεῖν τῆς
 ἀνεκφράστου ἐκείνης καὶ δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας· ὅτι πῶς οἱ ἁμαρτωλοὶ
 ἐν ἀύχμηροῖς ἐκ παθῶν ὀφθαλμοῖς δυνηθῶμεν ἰδεῖν τῆς ἀρρήτου ἐκείνης φω-
 τοχυσίας τὰς θείας μαρμαρυγὰς, ὅπου γε οἱ θεοὶ μαθηταί, οἱ χρόνῳ τοσοῦτ' 40
 συνεπόμενοι τῷ Χριστῷ αὐγὴν ἀμυδρὰν τῆς τούτου μεταμορφώσεως μὴ δυ-
 νάμενοι φέρειν; πρηνεῖς τῷ ἐδάφει κατέπιπτον; εἰ οὖν ἐκεῖ οὐκ ἴσχυσαν
 ἐπὶ τοῦ ὄρους καθαρῶς ἐντρανίσαι τὴν αὐτοῦ μεταμόρφωσιν, ἀλλ' ἐπιπτον
 ἐπὶ πρόσωπον, ἐν ποίοις, εἰπέ μοι, ὀφθαλμοῖς οἱ ἐν ἁμαρτίαις συζῶντες
 πρὸς αὐτὸν ἀτενίσωμεν τότε, ὅτε οὐκ ἐπ' ὄρους μεταμορφούμενον, ἀλλ' ἐξ οὐ- 45
 ρανοῦ μετὰ δόξης θεϊκῆς κατερχόμενον καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν, ὥσπερ γέγρα-
 πται, κατασεῖοντα; ἔτι ἄπαξ, φησὶν, ἐγὼ σεῖω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν·
 ὅτε μετὰ σαλπίγγων φωνῶν, δυνάμεων οὐρανῶν, καὶ φωνῶν ἀγαλλιάσεων,
 καὶ ὕμνων τριαδικῶν καὶ φωτός ἀνεκφράστου· ὅτε μετὰ χιλίων χιλιάδων
 καὶ μυρίων μυριάδων ἀγλαϊφόρων ἀγγέλων καὶ θεαμάτων μεγάλων πρὸς 50
 ἡμᾶς ἀφικνουμένων ἴδωμεν, πῶς ἄρα τότε τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τὸ φῶς τὸ
 ἀπρόσιτον ἴδωμεν, οὐ τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως οὐκ ἴσχυσαν κατιδεῖν οἱ
 ἀπόστολοι, πῶς οἱ ἁμαρτωλοὶ δυνηθείημεν ἰδεῖν τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρου-
 σίας τὴν δόξαν τὴν ἀνεκκάλητον; οὐδεμία γάρ, φησὶν, κοινωνία φωτὶ πρὸς
 σκότος· σκότος γὰρ ἡ ἁμαρτία καὶ σκότος ὁ διάβολος καὶ τὰ τούτου εὐάρεστα· 55
 καὶ τῷ φωτὶ τῷ μεγάλῳ θεῷ καὶ τῇ παμφώτῳ αὐτοῦ βασιλείᾳ τὸ ρηθὲν
 σκότος κοινωνήσαι ἀμήχανον. Ἐὰν δὲ οἱ ἁμαρτωλοὶ πρὸς Κύριον ἐπιστρέ-
 ψωμεν καὶ ποιήσωμεν αὐτῷ καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας, πέπεισμαι, κατὰ
 τὰ αὐτοῦ παναληθῆ ἐπαγγέλματα, ὅτι οὐ μόνον ἀπλῶς τὴν αὐτοῦ θεασόμεθα
 δόξαν τὴν ἀρρητον, ἀλλὰ καὶ σὺν αὐτῷ, χάριτι αὐτοῦ, τῆς αὐτοῦ βασιλείας 60
 ἐπαπολαύσομεν καὶ εἰποι πάντως ἐν τούτῳ ἀρτίως πᾶς ὁ λαὸς τό, Ἀμήν,
 Γένοιτο, Γένοιτο.

30. Ρωμ. ιγ', 12-13.

37. Ψαλμ. ΠΓ', 6.

47. Ἀγγ. β', 6.

54. Β' Κορ. στ', 14.